

ным конкурентам, гораздо сложнее. Защищая своеобразное понятие «рыночный социализм», А.Г. Лукашенко говорил: «... для нашей страны вопрос сочетания социализма и рынка уже перешел в плоскость практической реализации. Рыночные механизмы хозяйствования и сильная социальная политика должны служить единой цели – эффективному социально-экономическому развитию нашего общества» [3, с.66]. Главным императивом, корректирующим современные модели общественного устройства, выступает социальное государство. Именно оно заставляет социализироваться капитал и капитализироваться социализм. Насколько глубоко и эффективно это будет происходить, зависит от выбираемого политического курса и политической воли государств.

#### Список цитированных источников

1. Злотников, Л. Номенклатура в рынок не спешила / Л. Злотников // Белорусы и рынок. – 2012. – № 16. – С.14–15.
2. Крозье, М. Современное государство – скромное государство. Другая стратегия изменения / М. Крозье // Социология власти. – 2011. – № 2. – С. 190–200.
3. Медведев, Р.А. Александр Лукашенко. Контуры белорусской модели / Р.А. Медведев. – М.: Издательство ВВРГ (ЗАО «ББПГ»), 2010. – 320 с.
4. Злотников, Л. Уроки французского / Л. Злотников [Электрон. ресурс] // Белорусы и рынок. – 2012. – № 49. – Режим доступа: <http://www.belmarket.by/ru>. – Дата доступа: 03. 04. 2013 г.
5. Главные принципы государственной политики Республики Беларусь [Электронный ресурс] // Государственная политика. Официальный интернет-портал Президента Республики Беларусь. – Режим доступа: <http://president.gov.by/press>. – Дата доступа: 03.04.2013 г.
6. Лукашенко: Беларусь доказала возможность перехода к рыночной экономике без шока, потрясений и с минимальными потерями [Электрон. ресурс] // Новости Беларуси. Белорусское телеграфное агентство. – Режим доступа: [http://www.belta.by/ru/all\\_news/](http://www.belta.by/ru/all_news/) – Дата доступа: 02.04.2013 г.
7. Акулич, В. Десять особенностей белорусской экономической модели / В. Акулич // Блог экономиста Владимира Акулича [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://blog.economika.by/akulich/2012/08/06>. – Дата доступа: 02.04.2013 г.
8. Национальный статистический комитет Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://belstat.gov.by/home/ru/indicators>. – Дата доступа: 03.04.2013 г.
9. Бюджет – 2013: где заработает и как потратит деньги Беларусь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://new.tut.by/economics>. – Дата доступа: 08.04.2013 г.

## KURSY WIECZOROWE DLA DOROSŁYCH W WOJEWÓDZTWIE POLESKIM w latach 1919 – 1939

Andrzej Smolarczyk  
*Politechnika Białostocka*

Kursy wieczorowe stanowiły najistotniejszą formę systematycznego kształcenia w systemie oświaty pozaszkolnej w województwie poleskim. Były najważniejszym środkiem zwalczania analfabetyzmu wśród ludzi dorosłych. Na początku lat dwudziestych kursy dla dorosłych nazywano kursami dla analfabetów. Pejoratywna nazwa została szybko zniesiona. Upokarzała dorosłych kursantów i ograniczała się jedynie do nauki czytania i pisania; a władze oświatowe rozszerzyły cel organizowanych kursów do zdobywania elementarnej wiedzy i ukształtowania odpowiedniej postawy światopoglądowej (wychowanie narodowe i państwowe).

Początkowo kursy dla dorosłych ograniczały się do sezonu jesienno-zimowego. Największy odsetek analfabetów zamieszkiwał tereny wiejskie, więc nie chciano utrudniać chłopom zajęć na roli. Wraz z rozwojem możliwości organizacyjnych i finansowych wydłużano kursy do okresu dwuletniego, a nawet trzyletniego. Optymalnymi warunkami do założenia trzylet-

nich kursów w sezonie jesienno-zimowym było istnienie zaplecza w postaci wysoko zorganizowanej szkoły powszechnej – im więcej nauczycieli w takiej szkole pracowało, tym lepiej (minimalnie 2-3). Szkół wysoko zorganizowanych na Polesiu wiele nie było, więc i liczba kursów trzyletnich też była ograniczona. Największą liczbę kursów stanowiły kursy jednoroczne.

Wzorem do osiągnięcia w założeniach władz oświatowych było funkcjonowanie trzystopniowych kursów dla dorosłych. Przygotowano nawet *Program trzystopniowych kursów dla dorosłych opracowany na potrzeby wsi i miast prowincjonalnych*. Program zbliżony do zakresu 5 klas szkoły powszechnej rozkładano na trzy sezony jesienno-zimowe [8, s. 110-112].

Inicjatywę likwidacji analfabetyzmu poprzez finansowanie kursów dla dorosłych brały na siebie samorządy (władze gminne i powiatowe, magistraty miejskie). W województwie poleskim z powodu ogromnej liczbie analfabetów zapotrzebowanie na kursy dla dorosłych też było ogromne. Trudnej sytuacji nie poprawiała fatalna sytuacja finansowa samorządów. Do organizowania systematycznego kształcenie dorosłych przystąpiły również organizacje społeczne i towarzystwa oświatowe.

Tabela 1 – Doksztalające kursy wieczorowe w województwie poleskim w roku 1928/1929

Powiat	Liczba kursów i słuchaczy			
	Przy otwarciu		Przy zamknięciu	
	Kursów	Słuchaczy	Kursów	Słuchaczy
brzeski	39	979	39	820
drohicki	26	417	26	368
koszyrski	38	1.146	35	910
kobryński	10	107	10	79
kosowski	32	516	28	375
luniniecki	37	879	37	879 (?)
piński	160	2.784	74	2.442
prużański	17	257	17	243
sarnieński	44	940	44	836
stoliński	64	1.313	64	1.146
<b>ogółem</b>	<b>467</b>	<b>9.338</b>	<b>374</b>	<b>7.098</b>

Źródło: Z. Gąsiorowski, *Szkoła na Polesiu na tle stanu i potrzeb szkolnictwa Rzeczypospolitej*, Brześć n/B. 1930, s. 56.

W roku 1928/1929 zorganizowano w województwie poleskim 467 kursów doksztalających I oraz II stopnia, w których uczestniczyło około 9.400 słuchaczy. Powyższe zestawienie statystyczne (Tabela 1.) pozwala określić jaki odsetek słuchaczy rozpoczynał i kończył zajęcia na kursach wieczorowych. Liczba kursów przy ich zamknięciu zmniejszyła się w całym województwie o 93 i wynosiła 374. Liczba słuchaczy z okresu rozpoczęcia kursów wynosząca 9.338 zmniejszyła się do około 7.100 przy ich zakończeniu. W trakcie trwania zajęć liczba słuchaczy zmniejszyła się o 2.240, czyli o 34%. Zdecydowana większość słuchaczy wynosząca 74% kończyła rozpoczętą przez siebie naukę.

Największy spadek kursów w tym okresie nastąpił w powiecie piński, gdzie liczba kursów przy otwarciu wynosiła 160 (2.784 słuchaczy), a przy zamknięciu spadła do 74 (2.442 słuchaczy). Różnica w liczbie kursów między ich otwarciem wynosiła 86, spadek słuchaczy wynosił 342 osoby. Proporcjonalnie znacznie większy spadek liczby kursów niż liczby słuchaczy może nasuwać hipotezę, że kursy zostały źle oszacowane i zorganizowane przy ich powstawaniu i przeszły w czasie ich trwania modernizację. Powstało mniej kursów z większą liczbą słuchaczy. Niewielkie zmniejszenie liczby kursów przy ich zamykaniu w stosunku do liczby otwarcia nastąpiło jeszcze w powiatach koszyrskim (z 38 do 35) i kosowskim (z 32 do 28).

Reforma jędrzejewiczowska nie przyniosła istotnych zmian prawnych w funkcjonowaniu nauczania dorosłych. Kursy dla dorosłych dalej był finansowane przez samorządy i prowadzone bezpłatnie przez nauczycieli. Okólnik Ministerstwa WRiOP z 13 marca 1933 r. o *Zakładaniu prywatnych kursów dla dorosłych* ujednotacił podstawy organizacyjne i programowe kursów dla dorosłych organizowanych przez organizacje społeczne i towarzystwa oświatowe [5, nr 3, poz. 55]. Okólnik ten pozwalał władzom mieć wpływ na kursy prowadzone przez organizacje społeczne. Władze mogły zawieszać niewygodnych nauczycieli. Nauczyciele nie realizujący postulatów wychowania patriotycznego mogli być odsuwani od prowadzenia kursów dla dorosłych [8, s. 105].

Największa liczba kursów dokształcających występowała na terenach wschodnich. W roku 1932/1933 największą liczbę zarejestrowano w województwie lwowskim – 1005 kursów, brzeskim – 750 i łuckim – 742. Nagromadzenie tak dużej liczby kursów w tych województwach można wyjaśnić dużym odsetkiem analfabetów występujących na tych terenach. Kursów dla dorosłych w województwach centralnych i zachodnich było znacznie mniej niż w województwach wschodnich i miały one inny charakter. Nie zwalczały analfabetyzmu, lecz prowadziły właściwą dla oświaty pozaszkolnej działalność dokształcającą [8, s. 112].

Tabela 2 – Kursy wieczorowe dokształcające w latach 1933/1934 – 1934/1935, 1936/1937 w województwie poleskim

obwód	1933/1934		1934/1935		1936/1937	
	komplety	uczestnicy	komplety	uczestnicy	komplety	uczestnicy
brzeski	62	1610	75	1136	79	1246
drohicki	48	1100	84	1249	73	1091
koszyrski	35	735	37	768	93	1728
kobryński	49	900	50	815	55	723
kosowski	17	285	55	917	89	1282
łuniniecki	80	1600	99	1703	78	1303
piński	116	2550	174	2780	155	2664
prużański	32	860	26	438	71	1004
stoliński	82	1640	91	1932	89	1493
<b>woj. poleskie</b>	<b>521</b>	<b>11.280</b>	<b>691</b>	<b>11.739</b>	<b>782</b>	<b>12.534</b>

Źródło: Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Brzeskiego [DzUKOSB] za 1937 r., s. 472.

Powyższe zestawienie (tab. 2) pozwala nam prześledzić rozwój kursów dokształcających i ich stan liczbowy w województwie poleskim w latach 1933/1934 – 1936/1937. W roku 1933/1934 w 521 zorganizowanych kursach pobierało naukę około 11.300 słuchaczy. W ciągu roku liczba kursów zwiększyła się do 691 (czyli o 170 kursów). W tym samym okresie liczba słuchaczy wzrosła jedynie o 459. Znaczne powiększenie się liczby kursów przy jednoczesnym niewielkim wzroście słuchaczy świadczy o rozwoju bazy dydaktycznej i jednoczesnym spadku zainteresowania słuchaczy kursami (spadek liczby analfabetów). W roku 1936/1937 liczba kursów wrosła do 782 (o 91), zaś liczba uczestników do 12.534 (o około 800 słuchaczy). Powyższe dane ukazują tendencję do ciągłego wzrostu liczby kursów przy niewielkim wzroście liczby słuchaczy. Zwalczenie analfabetyzmu wśród dorosłych przynosiło wyraźne rezultaty. Nawet jeżeli skala zjawiska nie zmniejszała się, to środki przeznaczone na walkę z analfabetyzmem był coraz większe.

Wzrastające napięcie międzynarodowe nakazywało władzom wojskowym czynić starania o podniesienie stanu wykształcenia młodzieży wstępującej do wojska. Pojawienie się na polu walki żołnierzy nie potrafiących czytać i pisać mogło przynieść ze sobą opłakane skutki. Zdawano sobie z tego sprawę i postanowiono poddać procesowi edukacyjnemu jak największą liczbę przedpoborowych. W roku 1934 Ministerstwo WRiOP zainicjowało akcję

nauczania elementarnego wśród młodzieży mającej rozpoczynać służbę wojskową. Zamierzano zmniejszyć liczbę analfabetów wśród młodzieży powołanej do odbycia służby wojskowej oraz odciążyć prowadzone przez wojsko kursy dokształcania przymusowego. Czynniki wojskowe doszły do przekonania, że przyjęcie inicjatywy edukacyjnej przedpoborowych przez czynnych nauczycieli i nadzór władz szkolnych przyniesie lepsze rezultaty od żołnierskich szkół początkowych [4, s. 41-51].

Pierwsze kursy dla przedpoborowych analfabetów zorganizowano na terenie Okręgu Szkolnego Brzeskiego [OSB] jeszcze w roku szkolnym 1933/1934. Na tym terenie znajdowała się największa liczba analfabetów w kraju. Uzyskane wyniki spotkały się z życzliwym przyjęciem Dowództwa Okręgu Korpusu [DOK] nr IX w Brześciu, które udzieliło całej akcji wsparcia i pomocy. Inicjatywa organizowania kursów dla przedpoborowych została rozszerzona na wschodnie okręgi szkolne (lwowski, lubelski, wileński, wołyński). Już roku szkolnym 1936/1937 we wschodnich województwach Rzeczypospolitej kilka tysięcy nauczycieli zorganizowało 4.000 kursów dla przedpoborowych, z których skorzystało około 44 tys. słuchaczy. Centralne władze wojskowe uznały, że akcję należy rozwinąć na cały kraj [2, s. 472; 1, k. 13].

Początkowo nauczyciele szkół powszechnych pracowali na kursach dla przedpoborowych społecznie, bez żadnego wynagrodzenia. Władze kuratorskie w Brześciu postulowały w Ministerstwie WRiOP, by za pracę na kursach dla przedpoborowych prowadzoną w wieczorowej porze, po żmudnej pracy nad dziesiątką szkolną w ciągu dnia, która wymagała planowego niemal wysiłku wypłacano nauczycielom należne wynagrodzenie. Niewielkie kwoty nauczyciele w OSB otrzymali dopiero w roku szkolnym 1936/1937. Stawka była bardzo niska, ale pomimo to stanowiła znaczne obciążenie dla władz szkolnych. Nauczyciel prowadzący zajęcia otrzymywał 50 groszy za jedną godzinę zajęć. Budżetowi KOSB pomocy finansowej udzieliło Ministerstwo Spraw Wewnętrznych [MSW] asygnując ze swego budżetu 30 tys. zł. Wynagrodzenie dla nauczycieli z innych okręgów szkolnych było wypłacane od roku 1937/1938 [1, k. 13].

Z prawnego punktu widzenia kursy dla przedpoborowych nie były obowiązkowe. Wpływało to niekorzystnie na frekwencje kursantów. Władze państwowe uciekały się do wywierania wpływu na młodzież. Wywierając naciski administracyjne i stosując techniki manipulacyjne dość skutecznie przymuszano młodych mężczyzn do uczestnictwa w kursach dla przedpoborowych [8, s. 115].

Program nauczania został opracowany przy współpracy Ministerstwa WRiOP, Instytutu Oświaty dla Dorosłych oraz Wojskowego Instytutu Naukowo-Oświatowego. Obejmował on takie przedmioty jak: język polski, podstawy arytmetyki i wychowanie obywatelskie. Najistotniejszym zadaniem, któremu poświęcano najwięcej czasu i energii była nauka czytania, pisania i rachowania. Kurs obejmował przeciętnie 70 godzin nauki i trwał zazwyczaj dwa lata. Jeżeli nauka odbywała się dwa razy w tygodniu, kurs trwał dwa okresy jesienno-zimowe. Oprócz edukacji elementarnej na kursach rozbudzano w przedpoborowych zainteresowania społeczno-obywatelskie, zagadnienia związane z obronnością kraju. Kształtowano też postawy patriotyczno-żołnierskie przygotowując młodzież męską do przyszłej roli żołnierza [4, s. 96-97]. Na łamach prasy polskiej postulowano, by edukacja młodzieży przedpoborowej uległa znacznemu rozszerzeniu poza ramy podstawowego kształcenia analfabetów. „Głos ziemi kobryńskiej” z 16 stycznia 1939 r. donosił: *Dzisiaj sztuka wojskowa również dostosowała się do najnowszych zdobyczy wiedzy i techniki, dlatego też wymaga od żołnierza wielu skomplikowanych umiejętności i wiadomości* [9, s. 1].

Powyższe zestawienie (tab. 3) przedstawia wzrost liczby przedpoborowych oraz nauczających ich nauczycieli na kursach dla analfabetów i półanalfabetów w województwie poleskim. W roku rozpoczęcia całego przedsięwzięcia na zorganizowanych kursach dokształcało się około 2.260 przedpoborowych. Pracujący na kursach nauczyciele (około 690) przepra-

cowali z przedpoborowymi prawie 46.500 godzin. W ciągu roku liczba przedpoborowych wzrosła do około 3.500 (1245 przedpoborowych). Liczba nauczycieli podniosła się o około 90 i wynosiła prawie 780 (przepracowali na kursach ponad 50.500 godzin). W roku szkolnym 1935/1936 akcja kształcenia przedpoborowych na kursach uległa nieznacznemu ograniczeniu w stosunku do roku wcześniejszego. W roku 1936/1937 widzimy już znaczny wzrost liczby kursantów i szkolących ich nauczycieli przy jednoczesnym spadku liczby godzin przepracowanych w tym roku w stosunku do danych z roku 1934/1935. Duży skok ilościowy nastąpił w przeciągu roku 1936/1937–1937/1938. Liczba przedpoborowych powiększyła się o ponad 2900 i wzrosła do 7.235. Liczba nauczycieli zajmujących się tą formą pracy pozaszkolnej wzrosła do ponad 1.500. Liczba godzin przyznana na doksztalcanie wzrosła o prawie 38.000.

Tabela 3 – Kursy wieczorowe doksztalcające dla przedpoborowych analfabetów i półanalfabetów w województwie poleskim w latach 1933/1934 – 1936/1937 (liczba kursantów, nauczycieli i przepracowanych przez nich godzin)

Rok	Przedpoborowi	Nauczyciele	Godziny pracy
1933/1934	2.256	689	46.436
1934/1935	3.501	777	50.535
1935/1936	2.565	603	31.259
1936/1937	4.317	905	50.353
1937/1938	7.235	1.532	88.004

Źródło: DzUKOSB za rok 1937, s. 472; *Polski stan posiadania na Polesiu*, Brześć 1939, s. 41.

Tabela 4 – Stan akcji likwidacji analfabetyzmu i półanalfabetyzmu wśród poborowych i przedpoborowych w województwie poleskim w roku szkolnym 1937/1938 (stan z 15 grudnia 1937 r.)

Obwód	Liczba szkół	Liczba kursów	Liczba kompletów						Liczba uczestników	Roczniki 1916, 1917, 1918	Liczba nauczycieli	
			Ogółem	Program J.O.D.			Program KOSB					
				I stopień	II stopień	III stopień	I stopień	II stopień				III stopień
brzeski	202	131	152	30	100	–	16	6	–	2.481	892	180
drohicki	101	65	77	18	51	8	–	–	–	1.131	540	94
koszyrski	103	98	122	57	57	8	–	–	–	2.471	888	179
kobryński	135	53	85	10	15	7	43	10	–	1.307	547	123
kosowski	91	69	79	9	25	–	38	6	1	1.260	646	118
luniniecki	112	75	99	33	55	11	–	–	–	1.732	621	140
piński	183	184	229	92	103	24	6	1	2	4.151	1.171	272
prużański	125	121	157	78	66	11	1	–	–	2.499	821	197
stoliński	115	73	94	23	27	14	18	12	–	1.881	1.170	128
<b>Woj. poleskie</b>	<b>1.054</b>	<b>869</b>	<b>1.094</b>	<b>350</b>	<b>499</b>	<b>83</b>	<b>122</b>	<b>35</b>	<b>3</b>	<b>18.913</b>	<b>7.296</b>	<b>1.431</b>

Źródło: Państwowe Archiwum Obwodu Brzeskiego w Brześciu [PAOB], sygn. f. 59, o. 3, d. 1231, k. 1.

Z powyższych danych (Tabela 4.) wynika, że w roku 1937/1938 w województwie poleskim przeprowadzono 869 kursów, na które uczęszczało prawie 19 tys. kursantów. Zajęcia na kursach prowadziło łącznie około 1.430 nauczycieli. Liczba sformowanych kompletów wynosiła prawie 1.100. Większość utworzonych kompletów przeprowadzono według programu Instytutu Oświaty dla Dorosłych, aż 932. Kursów o programie kuratorskim było jedynie 160. Największą liczbę stanowiły kursy II stopnia – było ich 534 oraz kursy I stopnia – było ich 472. Kursów III stopnia zorganizowano tylko 86.

## Literatura

1. Archiwum Akt Nowych [AAN], Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego [MWRiOP], sygn. 186, Prace nauczycielstwa na kursach dla przedpoborowych.
2. Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Brzeskiego [DzUKOSB] za 1937 r.
3. Gašiorowski, Z. Szkoła na Polesiu na tle stanu i potrzeb szkolnictwa Rzeczypospolitej. – Brześć n/B, 1930.
4. Odziemkowski, J. Armia i społeczeństwo II Rzeczypospolitej, – Warszawa 1996.
5. Okólnik Ministerstwa WRiOP w sprawie zakładania prywatnych kursów dla dorosłych z dnia 13 marca 1933 r., DzUMWRiOP 1933, nr 3, poz. 55.
6. Państwowe Archiwum Obwodu Brzeskiego w Brześciu [PAOB], sygn. f. 59, o. 3, d. 1231, Stan akcji likwidacji analfabetyzmu i półanalfabetyzmu wśród poborowych i przedpoborowych w województwie poleskim w roku szkolnym 1937/1938 (stan z 15 grudnia 1937 r.).
7. Polski stan posiadania na Polesiu, – Brześć 1939
8. Sutyła, J. Miejsce kształcenia dorosłych w systemie oświatowym II Rzeczypospolitej. – Ossolineum, 1982.
9. Znaczenie oświaty pozaszkolnej, „Głos ziemi Kobrzyńskiej”, 16 stycznia 1939 r. (rok II nr 2).

## ВРЕМЯ, ПОРОЖДЕННОЕ СОЦИУМОМ XXI ВЕКА, И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА ЧЕЛОВЕКА И ОБЩЕСТВО

В.Н. Соколичик

*Белорусский государственный медицинский университет, г. Минск, Беларусь*

Философия сегодня продолжает оставаться социоцентрично ориентированной метасферой, в пространстве которой ведутся исследования по выявлению смыслов и ценностных характеристик современной цивилизации, важнейших онтологических оснований бытия социума XXI века. К стержневым конструктам, оформляющим бытие современной цивилизации, относится социальное время, атрибутивные параметры которого во многом создают образ реальности в сознании современного человека.

XXI век принес в нашу жизнь многие изменения, касающиеся восприятия самого себя, социума и порождаемых им фантомов. Общество XXI века создало и совершенно новое время – время относительное и неравновесное, время, являющееся важнейшим товаром в обществе потребления, время изменчивое, которое мы вольны остановить, исправить, обогнать. Время нового общества подвластно социуму и его «прихотям», следовательно, оно не является независимым и объективным, постоянным и размеренным – оно неравновесно, нелинейно, нестабильно.

С точки зрения автора, именно время, сформированное современным социумом, породило и новые отношения между людьми – такие же временные и непостоянные, нестабильные и лишённые смысла, как и само время; породило новое общество – общество потребления, которое ускоряет время и не находит в нём точек опоры.

Ж. Бодрийар показывает восприятие времени в традиционном обществе через «зарезервированные» средства накопления важнейших материальных благ. Он пишет: «Созерцать груды долговременного продовольствия не значит ли видеть в изобилии время и наблюдать сбереженные действия?... Робинзон вдыхал присутствие будущего в аромате ящиков и корзин своей кладовой. Его сокровище освобождало праздность. От него исходила длительность, как исходит абсолютное тепло от некоторых металлов... Это внушала нам природа: она сделала так, что мы имели при себе кое-что для сопротивления непостоянству событий; жир на теле, память, которая держится наготове в наших душах, – все это модели зарезервированных средств, которым подражала наша индустрия» [1, с.97].

Если буквально транслировать слова Бодрийара на сегодняшний день, то становится ясно, почему современное общество не может сопротивляться непостоянству